پشتێنە بە عەرەبکراوەکانی دەوراندەوری شاری کەرکووک هەڕەشە لە ئاسایشی شارەکە دەکەن

د. خەلیل ئیسماعیل

روون و ئاشکرایە شاری کەرکوک بەر لە لکاندنی بەولایەتی موسڵ ساڵی ١٨٧٩ مەڵبەندی ولایەتی شارەزوور بووە، جاران و ئێستاشی لەگەڵ بێ دەرگایەکی سەرەکی ناوچە شاخاوییەکان بووە بەرەو دەشتەکانی ناوەڕاست و باشووری عێراق لەلایەک و رووەو بیابانەکانی رۆژئاوا لە لایەکی دیکە.

ئەم شارە لە پێکهاتەی کارگێڕی نوێی دەوڵەتی عێراقیشدا سەرەتا کراوە بەمەڵبەندی (لواء) و دواتر بەپارێزگای کەرکوک. کەرکوک و ناوچەکانی سەر بەو پارێزگایە نەک تەنها هەر لەبەر پێگەی جوگرافیای بەڵکو بەهۆی لەخۆگرتنی چەندین بیرە نەوتی دەوڵەمەند خاوەن گرنگییەکی ستراتیژین، پێکهاتەی ئیتنۆگرافی ناوچەکەش کە نیشتمانی هەریەک لە کوردو تورکمان و

عەرەبە لەلایەک و لەلایەکی دیکە، شوێنی کۆبوونەوەو پێکگەیشتنی چەندین تایەفەو ئایەنزای جیاواز گرنگییەکی دیکەیان بەو شارە بەخشیووە.

بەپشت بەستن بەهەمووئەوانە، ناوچەی کەرکوک و دەوروبەری روبەرێکی بەرفراوانی لە بیرو هۆشی و بایەخی بەرپرسانی عێراق داگیرکردووە، پێکهاتەی ئیتنۆگرافی ئەم شارەش دیوەزمەیەکی گەورەی بەردەم ئەو دەسەڵاتدارە عێراقیانە بوو کە بەرزی رێژەی دانیشتوانی (کورد)یان لە ناوچەکە بەگەڤێکی جدی لەسەر بەرژەوەندی و باڵادەستیان دەزانی، ئەمەیش پاڵیپێوەنان دەست بکەن بەدارشتنی بەرنامەو پلانی ئەوتۆ کە یارمەتیدەر بێ، لە گۆرینی پێکهاتەی دانیشتوانی شاری کەرکوک بەجۆرێک لە بەرژەوەندی عەرەبی کەمینە نەتەوە بێ، کە دواتر بە (سیاسەتی تەعریب) ناسرا.

ئەم سیاسەتەش خۆی لە مانەی خوارەوە دەبینێتەوە.[١]

١- گەمارۆدانی شاری کەرکوک لە هەموو لاکانیەوە بە (پشتینەیەک) لە ئۆردوگای عەرەب نشین.

٢- راگواستنی دانیشتووانی کوردو دوورخستنەوەیان لە خاک و زێدی خۆیان و جێنشین کردنی عەرەب لە شوێنیان.

٣- دانانەوەی پێکهاتە ئیدارییەکانی ئەو پارێزگایە بەجۆرێک رێگە خۆشکەربێ لەبەردەم پەلەکردن لە پەیرەوکردنی پرۆسەی تەعریب کردن.

٤- جێبەجێکردنی یاسای (راستکردنەوەی نەتەوە) بۆ نەتەوەی عەرەبی.

ئەم لێکۆڵینەوەش باس لە تەوەری یەکەم (پشتێنە بەعەرەبکراوەکان) و رۆڵی لە جێبەجێکردنی سیاسەتی تەعریب و مەترسی لەسەر داهاتووی پەیوەندی نێوان عەرەب و کورد، دەکات.

پشتێنە بەعەرەبکراوەکان

مەبەست لە (پشتێنەی بەعەرەبکراو) لەم لێکۆڵینەوەیەدا ئەو کۆمەڵە ئۆردوگا عەرەب نشینەیی کە بەدەوری شاری کەرکووک دروست کراون هێمایەکن بۆ سیاسەتی بەعەرەبکردنی ئەو شارە، ئەوەی بەروونیش لەم رووەوە تێبینی دەکرێ ئەوەیە کە دیاردەی (پشتێنە بە عەرەبکان) تەنها تایبەت نییە بەکوردستانی عێراق بەڵکە شەستەکانی سەدەی رابردوو چەند پشتێنەیەکی هاوشێوەیەیان لە وڵاتی سوریا بەخۆوە بینی لە رێگەی چاندنی سەرتاپای سنووری ئەو وڵاتە لەگەڵ تورکیا بەکۆمەڵێک ئۆردوگای عەرەب نشین لەسەر حسابی دانیشتوان کوردەکەی بەئامانجی گۆڕینی پێکهاتەی نەتەوەیی دانیشتوانی ناوچەکە. هەر سەبارەت بەم بابەتە لە بەڵگەنامەیەکی فەرمی حکومەتی سوریادا لە ساڵی **١٩٦٣** هاتووە (پێویستە کار بۆ گواستنەوەی دانیشتووانی کورد بۆ ناوەوە بکرێت بەشێوەیک کەژووی سنووری باکووری جەزیرە بکرێت بەناوچەیەکی سەربازی ئەوتۆ کار بۆ راگواستنی کوردو نیشتەجێکردنی عەرەب و دامەزراندنی کێڵگەی هەرەوەزی بۆ گشتیارە عەرەبەکان بکات و بەشێوەی ئوردوگای داگیرگەرە یەهودیەکانی چەکیان بۆ دابین بکرێت). [٢]

هەر هەمان ئەو بەڵگەنامەیە کە (وەزیرێکی سوری پێشوو بەناوی (محمد طلب هلال) پێشکەشی دەسەڵاتدارانی ئەوکاتی سوریای کردووە جەخت لەسەر گرنگی نیشتەجێکردنی هۆزە بە عەرەبەکانی شەمەر لە پشتێنەی سنوری نێوان سوریاو تورکیا دەکات چونکە هۆزی ناوبراو هەر کاتێک دانیشتووانی کورد لەناوچەکە رابگوێزرێن (ئامادەو دەسبەسەرن). [٣]

پشتێنە بە عەرەبکراوەکانی کوردستانی عێراق

لێکۆڵینەوە تایبەتەکانی پەیوەست بەسیاسەتی تەعریب ئاماژە بەوە دەکەن کە دوا بەدوای دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق و لکاندنی ولایەتی موسڵ پێوەی بڕیاری

جێبەجێکردنی پلانێکی سێ تەوەری درا بۆ تەعریب کردنی ئەو هەرێمە کە بریتین[٤]:

١- تەوەری تەعریب کردنی پارێزگای موسڵ.

٢- تەوەری تەعریب کردنی پارێزگای کەرکوک.

٣- تەوەری تەعریب کردنی هەردوو پارێزگای دیالەو واست.

دیاردەی دامەزراندنی (پشتێنە) بە عەرەبکراوەکان یەک لە دیارترین رووەکانی سیاسەتی تەعریب بوو، بۆ ئەم مەبەستە بەری رۆژئاوای پارێزگای موسڵ کە بە (ناوچەی جەزیرە) ناسراوە بەسەدان گوندو نیشمەنی یان ئۆردگای نیشتەجێبوون چنرا، ئەمەیش وایکرد پێکهاتە ئیدارییەکانی ئەو پارێزگایە فراوان بوونێکی گەورە بەخۆیانەوە ببینن و لە نیوەی دووەمی سەدەی رابردوو چەند قەزایەکی نوێی وەک (حەزەر، بەعاج، شەرقات و حەمدانیە) بێنە دروست کردن.[٥]

بەڵگەنامە نهێنییە دەستکەوتووەکانی حکومەتی عێراقیش ئاماژە بەپێویستی دروستکردنی چەند پشتێنەیەکی (ئەمنی) لە دەوری شاری موسڵ دەکەن لە رێگەی پێکهێنانی چەند ئۆردوگایەکی عەرەب نشین بەرەو روویان تەوەری شێخان - موسڵ، مەخمور - موسڵ و تلکیف - موسڵ، و تەوەری فایدە - موسڵ، بۆ ئەم مەبەستە دەتوانی تێبینی هەردوو بەڵگەنامەی (١) و (٢) بکەین.

حکومەتی عێراق دوای مۆرکردنی رێکەوتننامەی جەزائیر لە ساڵی ١٩٧٥ لەگەڵ ئێران لە سێبەری ئەو رێکەوتننامەیە هەوڵی جێبەجێکردنی خێرای ئەو بەندەی دا کە تایبەت بوو چۆڵکردنی پشتێنەی سنووری نێوان عێراق و ئێران بە پانایی ٤٠کم رووەو قوڵایی کوردستان لە، هەموو ئەمەیش بەمەبەستی دانانی پشێتنەیەکی (ئەمنی) هەر لە سێگۆشەی سنووری نێوان عێراق و ئێران و تورکیا تا دەگاتە باشووری شاری خانەقین و بەدرێژایی سنووری نێوان عێراق - ئێران. لە (بەڵگەنامە)ی نهێنی ژمارە (٣٧٠)شدا ئاماژە بەنووسراوێکی سەرکردایەتی فەیلەقی چوار بەژمارە (٥٧١٦) لە بەرواری ١٩٩٢/٨/٢١ کراوە کە دەڵێت: (بوونی دانیشتووان لە پشتێنەی سنووری قەدەغەیەو

هەر وجودێکی دانیشتوانیش لەو ناوچانە بەدیبکرێت بەهێز چارەسەر دەکرێ) و داواش لە هێزە سەربازیە پەیوەندیدارەکان دەکات رێگەو شوێنی پێویست لەم رووەوە بگرنەبەر، تەماشای بەڵگەنامەی ژمارە(٣) بکە.

هەر بۆیە پشکی هەزاران دانیشتووی گوندە سنوورنشینەکان لە سێبەری ئەو (پشتێنە)یە، بریتی بوو لە راگواستنیان بەزۆرە ملێ بۆ ناوەڕاست و باشووری عێراق یان کۆکردنەوەیان لە ئۆردوگاکانی سەر رێگە سەرەکیەکانی هەرێمی کوردستان لە پێناو خستنەژێر چاودێری و بەئاسانی زاڵبوون بەسەریاندا.[٦]

پشتێنە بە عەرەبکراوەکانی پارێزگای کەرکوک

هەر لە سەرەتای دروستبوونی دەوڵەتی عێراق، دەسەڵاتدارانی ئەم وڵاتە کەوتنە هەوڵ و پلانی دووبارە دارشتنەوەی پێکهاتەی نەتەوەی دانیشتووانی پارێزگای کەرکوک بەجۆرێک لە بەرژەوەندی نشیمەنی (الاستقاطی) لەسەرەتای دروستکردنی، (پشتێنەیەکی ئەمنی) لە خێڵە بە عەرەب گەڕۆکەکان لە دەوروبەری کەرکووک و تا ناو جەرگەی پارێزگاکە و شوێنە ستراتیژییەکانی بەسەرەتایەکی ئەو پرۆسەیە دادەندرێت و پرۆژەی ناوبراو بە یەک لە گەورەترین ئەو پرۆسانە دادەندرێت کە تواندرا بەهۆیەوە بەری رۆژئاوای پارێزگاکە بەچەند گوندێکی عەرەب نشین بتەنرێت، لە هەمان کاتدا پرۆژەی (ئاودێری سەدام) لەلای خۆیەوە رێگە خۆشکەر بوو بۆ نیشتەجێکردنی هەزاران کەس لە ئەندامانی خێڵە بە عەرەبکان لە بەری باشووری رۆژئاوای شارەکە[٧] لە خێڵە بە عەرەب بەناوبانگە نیشتەجێکراوەکانی رۆژئاواو باشووری رۆژئاوای ئەو پشتێنەیەش: العبید، الجبور، البوحمدان).

لەلایەکی دیکەوە دەرهێنانی نەوت لە ساڵی ١٩٢٧ بەشێوەیەکی گەورە لە پارێزگای کەرکوک پاڵی بەدەستەڵاتدارانی عێراقەوە نا ژمارەیەکی زیاتر لە خێزانە عەرەبەکان راکێشن نێو کەرکوک و دەوروبەرەکەی و لە بری فەرمانبەرو کرێکارە کوردەکانی نێو

کۆمپانیاکانی نەوت بەکاریان بێنن[٨].

کۆمپانیا نەوتییەکان ئەوکاتیش لەلای خۆیانەوە هۆشداریان لە بارەی بەرزی رێژەی دانیشتووانی کورد لەو ناوچەیە دابووە حکومەت و بەمەترسیان لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی وڵات لە قەڵەم دابوو.[٩]

گەشەکردن و بەهێزبوونی توانستی چەکداری سەرکردایەتی کورد لە عێراق و فراوان بوونی مەودای چالاکییەکانی، مەترسی دەسەڵاتدارانی عێراق لەبەر دامەزراوە نەوتیەکانی کەرکوک زیاتر کردو،و وایلێکردن هەوڵی دروستکردنی پشتێنەی ئەمنی لە دەوری شارەکە بدەن کە خۆی لە دامەزراندنی سەدان گوندو ئۆردوگای نیشتەجێکردن و دروستکردنی بنکەو مۆڵگەی سەربازی بۆ پارێزگاریکردن لێیان دەبینێتەوە.[١٠]

لە ساڵی **١٩٣٦** گوندە کوردنشینەکانی وەک: سونەگولی، باوە وەلی، بەنجا عەلی، وەلی پاشا، قزلقایە، چیمەنی گەورە، چیمەنی بچووک، چەول بور، هەنجیرە، توتان، قوشقایە، شوراو، باجوان، راگوێزران و لە شوێنی ئەواندا عەرەب نیشتەجێکران[١١] دەتوانین ئەم کارەش بەیەکەمین هەنگاو بەئاراستەی دروستکردنی پشتێنەیەکی عەرەبی لە دەوری کەرکوک لە قەڵەم بدەین کە دواتر ئەم پرۆسەیە شێوازێکی ئاشکراو فەرمی بەخۆیەوە بینی وەک لە بەڵگەنامە رەسمیە دەستکەوتووەکان دەبینرێت.

لە روانگەی زانیارییە دەسکەوتووەکانی ئەم بوارە دەکرێ سێ پشتێنەی گەورەی نیشتەجێکردنی عەرەب لە دەوری کەرکووک دیاری بکەین کە بەمەبەستی گۆڕینی مۆرکی دیمۆگرافی دانیشتووانە رەسەنەکەی دامەزراون، ئەمانیش بریتین لە:

١- پشتێنەی بەعەرەبکراوی دەرەکی:

وەک پێشتر ئاماژەم پێدا، پرۆژە ئاودێرییەکان وەک (حەویجە)و (سەدام) لە رۆژئاواو باشوری رۆژئاوای پارێزگای کەرکوک رۆڵێکی گەورەیان لە نیشتەجێکردنی خێڵە عەرەبیە گەڕۆکەکان بینی و بەهۆیەوە شارەکە بەسەدان ئۆردوگای عەرەب نشین لە بەرەکانی: حەویجە، ئەلعەباس، ئەلریاز، داقوق، سلێمان بەگ، ناحیەی قەرەتەپ و، گەماڕۆدرا،

وەک سەرەتایەک بۆ تەنینی تەواوی، پارێزگای کەرکوک و دەوروبەری بە گەڕەک و گوندی عەرەب نشین.

وەک گووتمان پشتێنەی ناسراو بەکۆنترین ئەلقە لە ئەلقەکانی زنجیرەی پرۆسەی تەعریب کردنی کەرکوک دادەنرێ، دەسەڵاتدارانی عێراقیش لە پێناو جێبەجێکردن و سەرخستنی ئەو سیاسەتە چەندین هۆو شێوازی ئیغراکردن و هاندانی جۆراوجۆریان لەگەڵ عەرەبە، نیشتەجێکراوەکان بەکارهێنا، هەر لە دابەشکردنی کشتوکاڵی و هەڵکەندنی بیری ئاو ئەنجامدانی پرۆژەی ئاودێری تا دەگاتە دامەزراندنیان لە فەرمانگەکانی حکومەت.

لە سایەی ئەم سیاسەتەشدا رێژەی دانیشتووانی عەرەب لەناوچەی (پشتێنە)ی ناوبراودا لەسەر حیسابی دانیشتووانە رەسەنەکەی کە کوردە رووی لە زیادی کرد، ئەم خشتەیەی خوارەوەش ئاماژە بەبەرزبوونەوەی رێژەی دانیشتووانی عەرەب لە ناحیەی حەوێجە دەکات بەرێژەی (٧٣-٩٢٪) لە نێوان سالانی (١٩٦٥ تا ١٩٧٧). هەر بەهەمان شێوە بەرزبوونەوەی ئەم رێژەیە لە هەردوو ناحیەی (داقوق و قەرەتەپە) بەدیدەکرێت. تێبینی خشتەی ژمارە (١) بکە.

خشتەی ژمارە (١)

رێژەی دانیشتووانی عەرەب لە ناوچەی پشتێنەی دەرەکی[١٢]

یەکەی کارگێری	١٩٦٥(٪)	١٩٧٧ (٪)
ناحیەی حەوێجە	٧٢,٨	٩١,٧
ناحیەی داقوق	٣٨,١	٥١,٧
ناحیەی قەرەتەپە	٦٣,٨	٨٢,٨
کۆی پارێزگاکە	٣٩	٤٤,٤

٢- پشتێنەی بەعەرەبکراوی ناوەڕاست:

ئەم پشتێنەیەیان خۆی لە ناوچەکانی دەوروبەری کەرکوک دەبینێتەوە بەتایبەتی ناحیەکانی وەک «دوبز، ئاڵتن کۆبری، شوان، قەرە حەسەن، ناحیەی توزخورماتو» ئەوە بەروونیش ئەو پشتێنە لە پشتێنەکانی دیکە جیادەکاتەوە ئەوەیە کە ناوی زۆر بەئاشکرا لە بەڵگەنامەو نووسراوە عەرەبییەکان و نامەگۆڕینەوەی نێوان گەورە بەرپرسانی حکومەت هاتووە، لەوانە، نووسراوی لیژنەی باڵای نیشتەجێکردن لە پارێزگای کەرکوک بەژمارە (٢)ی بەرواری ١٩٩٤/٩/٧ لە ژێر ناونیشانی (پشتێنەی ئەمنی دەوراندەوری شاری کەرکوک) کە تێیدا هاتووە...

أ- لیژنەی ناوبراو بەپێی نووسراوی ژمارە ٧٢١ی ئەنجوومەنی باڵای شۆڕشی لە بەرواری ١٩٩٤/٨/٢ پێکهێندراوە.

ب- ئەو پشتێنەیە ئەو یەکە کارگێڕیانە دەگرێتەوە کە دەکەونە دەوروبەری شاری کەرکوک و بریتین لە: ئاڵتن کۆبری، قەرەهەنجیر (الربیع)، شوان، قەرە حەسەن، ناحیەی توزخورماتوو.

ج- بەڵگەنامەی ناوبراو تەواوی زەویە کشتوکاڵییەکانی سەر بەو ناحیانە بەزەوی دەوڵەت لە قەڵەم دەدا بەئامانجی دابەشکردنیان بەسەر خێڵە بەعەرەبکراوەکان لە قۆناغی داهاتوودا. تەماشای بەڵگەنامەکانی (٤-٥-٦) بکە.

نووسراوی ژمارە ٣٤٨ی ٢٠٠٠/٣/٢٠ی پارێزگای کەرکوکیش لەلای خۆیەوە ئەو پارچە زەویە کشتوکاڵیانەی دیاریکردووە کە دەکەونە ناوچەی (پشتێنەی ئەمنی) پارێزگاکەو داوای دابەشکردنی ئەو زەویانەشی بەسەر خێڵە عەرەبەکاندا کردووە کە تائێستا دابەش نەکراون. تێبینی بەڵگەنامەی ژمارە (٧) بکە.

لەژێر رۆشنایی هەموو ئەمانە دادەبینین خێڵی (البومفرج) بەپشت بەستنی بە رێنماییەکانی هەرەمی دەسەلات لە عێراق (سەدام حوسێن) بۆ زیادکردن رێژەی دانیشتووانی (عەرەب) و زامنکردنی (پشتێنە)ی ناوبراو، کەرکوک، داوای دروستکردنی

کۆمەڵگەیەکی نیشتەجێکردن بۆ خێڵەکەیان لە ناحیەی ئاڵتن کۆبری دەکات. تەماشای بەڵگەنامەی ژمارە (٨)بکە.

سەبارەت بەو عەرەبە نیشتەجێکراوانەی کە لە رێگەی بەستنی گرێبەند هێنراونەتە ناوچەکەو جێگەی برواو پشت بەستن نین پێیان ئەوا نووسراوە ژمارە (٨٢١)ی پارێزگای کەرکوک لە بەرواری ٢٠٠١/٥/٨ ز پێشنیاری ئەوەی بۆ ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی کردووە گرێبەندەکانیان هەڵبوەشێندرێتەوەو لە شوێنی ئەوان ئەو خێڵە عەرەبیانە نیشتەجێ بکرێ کە (لایەنگیری خۆیان) بۆ حزب و شۆڕش یەکلاکردۆتەوە، تێبینی بەڵگەنامەی ژمارە (٩)*بکە.

هەر لەم رووەوە لە بەڵگەنامەیەکی دیکە ئاماژە بە نووسراوێکی قائمقامیەتی ناوەندی قەزای کەرکوک لە بەرواری ١٩٩٩/٦/١٥ کراوە کە دەبێ هەموو ئەو خێڵە نیشتەجێکراوانە لە پێناو (رووبەڕووبوونەوەی هەر رووداوێکی ئەمنی لە ناکاو گەر رووبدات) چەکدار بکرێن. تێبینی بەڵگەنامەی ژمارە (١١) بکە. لەمەش زیاتر بەڵگەنامەیەکی دیکە بەژمارە ١٤٧١/٩ لە ١٩٨٥/١٠/٢٤ داوای لەسەرکردایەتی عێراق کردووە هەر یەکێک لەو عەرەب نیشتەجێکراوانە بۆ پارێزگاریکردن لە خۆی نکۆڵی لە هەڵگرتنی چەک لە دژی (تێکدەران) بکات مامەڵەی ئەو تێکدەرانەی لەگەڵ بکرێ و ئیجرائاتی توندی دەرهەق ئەنجام بدرێ. تەماشای بەڵگەنامەی ژمارە (١٢) بکە.

لە پاڵ ئەم پرۆسەیە شان بەشانی کرداری نیشتەجێکردنی خێڵە بە عەرەبەکان لەناوچەی (پشتێنەی ناوەڕاست) دەبینین هەڵمەتەکانی حکومەت لە راگواستنی ئەو خێزان و بنەماڵانەی کە گوندو لادێکانیان خاپوور و وێران کراوە بۆ ناوچەکانی دیکەی دەرەوەی کەرکووک بەرێکوپێکی بەڕێوە چووە[١٣].

خشتەی ژمارە (٢)ش ئاماژە بۆ ژمارەی ئەو گوندانە دەکات کە خاپوورو وێران کراون

* هەروەها بەڵگەنامەی ژمارە (٢٠٠٥)ی بەرواری ١٩٩٨/٥/٩ جەختی لەسەر رێگەنەدان بەکارپێنەکردنی هاوولاتیانی کورد لەلایەن خێڵە عەرەبییەکانی ناوچەی پشتێنەی (ئەمنی) کردووە! تێبینی بەڵگەنامەی ژمارە (١٠) بکە.

و خەڵکەکەشیان راگوێزرابوون بەجۆرێک ژمارەیان دەگاتە (٢١٨) گوندو شارە دێ و لەنێویشیاندا ئاماژە بەژمارەی ئەو ناحیانەش کراوە کە لە نێوان ساڵانی (١٩٦٣-١٩٨٨) لە ناوچەی پشتێنەی ناوبراو تێکدراون لە هەمان کاتدا دەبینین ژمارەی خێزانە راگوێزراوە تۆمارکراوەکان خۆی لە (١١,٦٩٤) خێزان و (٦١/٣٩٤) کەس دەدات.

خشتەی ژمارە (٢)

ئەو گوندانەی کە تێکدراون و ژمارەی ئەو خێزانانەی کە راگوێزراون لە ناوچەی پشتێنەی ناوەڕاست.[١٤]

یەکەی کارگێڕی	ژمارەی گوندەکان	ژمارەی خێزانەکان
ناحیەی ئاڵتن کۆپری	٣١	٢١٨٢
ناحیەی شوان	٧٠	٢٦٥٠
ناحیەی قەرەهەنجیر	٤١	٢٣١٠
ناحیەی دوبز (القدس)	٣١	٢١٢٣
ناحیەی قەرە حەسەن	٤٥	٢٤٢٩
کۆی گشتی	٢١٨	١١٦٩٤

دەتوانین پرۆسەی ویرانکردنی گوندەکان و راگواستنی دانیشتوانیان بەم شێوەیەی خوارەوە دیار بکەین:

١- ناحیەی ئاڵتن کۆپری: دەکەوێتە بەشی باکووری ئەو پشتێنە عەرەبیەی کە دەوری شاری کەرکوکی داوە، ئەوەی لەم رووەشەوە تێبینی دەکرێ ئەوەیە کە دەسەڵاتدارانی دەوڵەتی عێراق هەر لەو رووەوە دەستیان بەڕاگواستنی دانیشتووانی گوندەکانی سەر بەو ناحیەیە بۆ چەند ئۆردوگایەک لە شاری هەولێر کردووە و لە شوێنی ئەواندا خێزانە عەرەبەکان نیشتەجێ کراون، هەروەها بەدرێژایی رێگەی سەرەکی نێوان کەرکوک ئاڵتۆن کۆپری بەدەیان رەبیەو سەربازگە دامەزراوەو کۆمەڵگەی نیشتەجێکردنیش بۆ خێزانی ئەو

سەربازانە دروستکراوە. لەسەربازگە دیارەکانی ئەو ناوچەیەش: دارەمان، سەقزلی، ئاڵتن کۆپری، و قەڵایەکی گەورەی تۆکمە لەگەڵ چەند خانووبەرە یەک بۆ ئەندامانی هێزی ئاسمانی لە نزیک دارەمان و گوندی گەڵەوەزی و کتکەو گورزەیی.(١٥)

٢- ناحیەی شوان: بریتییە لە رۆژهەڵات و باکووری رۆژهەڵاتی پشتێنەی ناوبراو، حکومەتی عێراقی هەر لە ساڵی ١٩٦٣ کەوتە هەوڵی چۆڵکردنی ئەو ناحیەیە لە گوندو گردبوونەوەی دانیشتووان، بەرێژەیەک ژمارەی گوندە چۆڵکراوەکان لە نێویشیاندا شارۆچکەی رێدار کە مەڵبەندی ناحیەکەیە گەیشتە (٧٠) گوندو هەر هەمووشیان بەرەو پارێزگای هەولێر راگوێزران و لەو ئۆردوگا زۆرەملێیانە نیشتەجێکران کە بۆ ئەم مەبەستە پێکهێندرابوون و ناحیەی ناوبراویش کرایە ناوچەیەکی سەربازی قەدەغەکراو.

٣- ناحیەی قەرەهەنجیر: دەسەڵاتدارانی عێراق ناویان نابوو ناحیەی (الربیع) دەکەوێتە بەشی رۆژهەڵاتی پشتێنەی ناوەڕاستی شاری کەرکوک، ژمارەی ئەو گوندەو گوندی وێرانکراوەکانی بریتییە لە (٤١) گوندو ئەو خێزانانەی کە لەهەردوو گرێی هەفتەم هەشتەمی سەدەی رابردووش لەو ناحیەیە راگوێزران خۆی لە (٢٣١٠) خێزان دەدات.

٤- ناحیەی قەرە حەسەن (لەیلان): بەشی باشووری رۆژهەڵاتی پشتێنەی ناوەڕاست پێکدێنێ، تەواوی گوندەکانی ئەو ناوحیەیە لە ساڵانی (١٩٦٨-١٩٨٨) کە (٤٥) گوندە بەناوەندی ناحیەکەش کە لەیلان خاپوورکراو خەڵکەکەی بۆ ئۆردوگا زۆرەملێیەکانی نزیک چەمچەماڵ راگوێزران.

٥- ناحیە تازە خورماتو: دەکەوێتە بەشی باشووری رۆژئاوای پشتێنەی ناوبراو، بەهۆی گرنگی شوێنەکەی هەرزوو بەر سیاسەتی تەعریب کەوت.

٦- ناحیەی دوبز (الدبس): بەشی باکووری رۆژئاوا پشتێنەکی لەخۆ دەگرێ، سەرجەم گوندەکانی سەر بەو ناحیەیە کە (٣١) گوندە وێرانکرا، لە پاڵ پێکهێنانی نەوت و دەرهێنانی کبریت، چەندین مەڵبەندی نیشتەجێکردن بۆ کارمەندانی پۆلیس و ئاسایش و هێزە سەربازییەکان دروستکراو ناوچەکەش کرایە شوێنێکی سەربازی قەدەغەکراو.

٣- پشتێنەی بەعەرەبکراوی ناوەوە:

ئەم پشتێنەیان دەکەوێتە نێو سنووری شارەوانی شاری کەرکوک و بەمەترسیدارترین پشتێنە لەسەر پەیوەندی داهاتووی نێوان کوردو عەرەب لە شارەکە دادەندرێت، بەسێیەم قۆناغ لە قۆناغەکانی گەمارۆدانی شارەکە بەئۆردوگا، دانیشتووانی لە پێناو بالآدەستی زاڵبوونی تەواو بەسەر شاری کەرکوک لە قەڵەم دەدرێت.

ئەم پشتێنەیەش سێ تەوەرەی سەرەکی لەخۆدەگرێت کە بریتین:(١٦)

أ- تەوەری باکووری رۆژئاوا: ئەم تەوەرەیە لە رۆژئاوای شاری کەرکوک بەرەو شارۆچکەی دوبز درێژ دەبێتەوە بەجۆرێک بەدرێژایی رێگەی گشتی نێوان کەرکوک و دوبز بەدەیان ئۆردوگاو گەڕەکی عەرەب نشین بۆ خانەوادەی ئەفسەرانی سوپاو ئاسایش و پۆلیس و فەرمانبەرانی دیکەی عەرەب دروستکراون، لەوانە گەڕەکەکانی: القدس، میسلون، التأمیم، المثنی، ٣٠ تموز، الرافدین، حطین، دور الضباط، نواب الضابط دور عمال الکبریت.

ب- تەوەری باشوورو باشوری رۆژئاوا: ئەمەشیان بەدرێژایی ئەو رێگەیەی کەکەرکوک بەهەردوو شاری بەغداو تکریت دەبەستێتەوە درێژ دەبێتەوە، لە ئۆردوگا بە عەرەبییە بەناوبانگەکانی ئەو تەوەرەیەش ئۆردوگاکانی: البعث، الاشتراکیە، غرناطە، الواسطی، السکک، حي الخضراء...

جـ- تەوەری باشووری رۆژئاوا: بەرەو شارۆچکەی لەیلان درێژ دەبێتەوە، لەم تەوەرەیەش چەند گەڕەکێکی گەورەی عەرەب دروستکراوە بەناوبانگترینیان بریتییە لە: (الوحدة، الحریة، اجیان، العروبة، قتیبة، دور ضباط الصف، دور الامن وحي الشرطة).

بێگومان ئەو پشتێنە دروستکراوانە لە ئۆردوگای عەرەب نشین کە رژێمە گۆڕبەگۆڕەکانی عێراق هێنایانە دامەزراندن، حاڵەتێکی نائاسایی پەیوەندی لە نێوان خەڵکی شارەکە دروست کرد عەرەبی هاوردە لەناوچە جیاجیاکانی پشتێنەی ناوبراو ئێستاشی لەگەڵ بێ لەبەر حیسابی خەڵکە راگوێزراوەکەی کە لە غوربەت و پەناهەندەیی

ژیان بەسەر دەبەن باشترین پێگەو بەپیترین زەوی کشتوکاڵی لەو ناوچەیە داگیردەکەن، هەموو ئەمەیش بەئامانجی شێواندنی ناسنامەی نەتەوەیی دانیشتووانی کەرکوکە.

گەر حکومەتی نوێی عێراق لەلای خۆیەوە رادەیەک بۆ دیاردەو وێنەی رەگەزپەرستانەی پشتێنە بە عەرەبکان بەپشت بەستن بەجێبەجێکردنی خێرایی ماددەی (٥٨)ی یاسای بەرێوەبردنی کاتی دەوڵەتی دانەنێت، ئەوا ئەم پشتێنانە دەبنە هۆکارێک بۆ تێکدان و لەباردنی پەیوەندی نێوان خەڵکی شارەکەو دانیشتووانی ترسی ئەوەیان لا قوڵ دەبێتەوە کە مانەوەی وێنەو دیاردەکانی تەعریب وەک بۆمبی نراوە وان و هەموو چرکەیەک لەگشت شوێنێک مەترسی تەقینەوەیان لێدەکرێت بەجۆرێک ئاسەواری خراپی تەنها تایبەت نابێ بەشاری کەرکوک بەڵکو رەنگدانەوەی لەسەر تەواوی داهاتووی عێراق دەبێ.

دەرەنجام

لە میانی ئەو لێکۆڵینەوەیەدا دەتوانین بەو ئەنجامانەی خوارەوە بگەین:

١- گرنگی ستراتیژی و تایبەتمەندی شاری کەرکوک، کە خۆی لە شوێنی جوگرافی وەک دەرگای هەرێمی کوردستان رووەو پارێزگاکانی ناوەڕاست و باشووری عێراقە لەلایەک و گرنگی ئابووری و ئیتنۆگرافی لەلایەکی دیکە وایان کردووە دەسەڵاتدارانی عێراق هەر لەگەڵ دروستبوونی ئەو دەوڵەتە هەوڵی دارشتن و جێبەجێکرنی پلانی تەعریب بەئامانجی کۆنترۆڵ و زاڵبوون بەسەر شارەکە بدەن.

٢- حکومەتی عێراق لە پێناو جێبەجێکردنی پلانەکانی چەند شێوازێکی جۆراوجۆری گرتەبەر گرنگترینیان، گەمارۆدانی کەرکوکە بەچەند پشتێنەیەکی ئەمنی لە رێگەی چاندنی دەوروبەری شارەکە بە ژمارەیەک کۆمەڵگەو گوندی عەرەب نشین.

٣- کرداری گەمارۆدانی شاری کەرکوکیش بەئۆردوگا بە عەرەبکان خۆی لە سێ پشتێنەدا دەبینێتەوە بریتییە لە:

أ- پشتێنەی دەرەکی: ئەم پشتێنەیە لەڕووی رۆژئاواو باشوورو رۆژئاوا دەوری شارەکەی

داوەو لە ناحیەی حەویجە دەسپێدەکاو لە ناحیەی قەرەتەپە کۆتایی پێ دێ بەجۆرێک پرۆژە* کۆتایی پێ دێ

ب- پشتێنەی ناوەڕاست: ئەمەش خۆی نموونەیەکە کارگێڕیانە دەبینێتەوە کە دانیشتووانەکانیان لە هەردوو گرێی شەشەم و حەوتەمی سەدەی رابردوو راگوێزران و خێڵە عەرەبەکان لە شوێنیان نیشتەجێکران، لەوانە ناحیەکانی: ئاڵتن کۆپری، دوبز، تازە، قەرە حەسەن، قەرە هەنجیر، و ناحیەی شوان.

ج- پشتێنەی ناوەوە: ئەم پشتێنەیەش ئەو کۆمەڵە گەڕەکە لەخۆ دەگرێت کە لە گرێی هەشتەم و نۆیەمی سەدەی رابردوو رژێمی عێراق بەشێوەی کەژوویەک لە دەوراندەوری کەرکوک بۆ عەرەبە هاوردەکانی دروستکرد.

سیاسەتی گەمارۆدانی شاری کەرکوک بەگوندو گەڕەکی عەرەب نشین ئەو عەرەبانەی لە دەرەوەی پارێزگا کە هێنراون و لەسەر حیسابی دانیشتووانە کوردەکەی نیشتەجێکران، وەک لە نامەگۆڕینەوەو بەڵگەنامە باوەڕپێکراوەکانی دوو توێی ئەم لێکۆڵینەوەیە هاتووە، گەواهی دیاری ئەو سیاسەتە رەگەزپەرستیەن کە رژێمەکانی پێشووی عێراق دەرحەق بەناوچەکە پەیڕەویان کردووە، لە هەمان کاتدا گرتنی بەری رۆژ بەبێژینگ هیچ سوودێک نییە بەرامبەر شایەت حاڵی دانیشتوانیەکەی لە هەمبەر دیاردەکانی تەعریب کە زۆر بەڕوونی لەخودی شارەکەو دەوروبەری دەبیندرێت، ئەمەش دانانی رادەیەک بۆ دیاردەو وتنەکانی ئەو سیاسەتە دەخوازێ گەر بوەستێنرێت و شوێنەواریان پاکبکرێتەوە ئەوا شارەکە گەشەپێدان و ئاوەدانی و عێراقیش ئاسایش و سەقامگیری بەخۆیەوە دەبینێ.

پەراوێزەکانی ئەم لێکۆڵینەوە

١- تەماشای خەلیل ئیسماعیل محەمەد، کەرکوک لێکۆڵینەوە لە پێکهاتەی نەتەوەیی دانیشتووان، هەولێر، چاپخانەی دارا، ٢٠٠٢، ل٤٢.

* ئاودێریە دروستکراوەکان لە گرێبەندی سێهەمی سەدەی رابردوو رۆڵی گەورەیان لە نیشتەجێکردنی هەزاران کەس لە خێڵە عەرەبییەکان لەو پشتێنەیە گێڕا.

٢- سەلاح بەدرەدین، بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە سوریا، بنکەی کاوا هەولێر، ٢٠٠٣، ل٦٥.

٣- محەمەد تەلب هیلال، لێکۆڵینەوەیەک دەربارەی پارێزگای جەزیرە، بنکەی کاوا، هەولێر، ٢٠٠١، ل٧٠.

٤- خەلیل ئیسماعیل محەمەدو چەند کەسێکی دیکە، سیاسەتی تەعریب لە هەرێمی کوردستانی عێراق، چاپخانەی ئاراس، هەولێر، ٢٠٠٤، ل٥.

٥- عەدنان ئیسماعیل یاسین، گۆڕانکاری کشتوکاڵی لە پارێزگای نەینەوا، چاپخانەی زانکۆی بەغدا، ١٩٨٤، ل٢٠٦-٤١١.

٦- خەلیل ئیسماعیل محەمەد، نیشانەکانی سیاسەتی تەعریب لە هەرێمی کوردستانی عێراق، چاپی دووەم، چاپخانەی زانکۆ - هەولێر، ٢٠٠٤، ل٢٥.

٧- تەماشای نوری تاڵەبانی بکە، ناوچەی کەرکوک و هەوڵەکانی گۆڕینی واقیعی نەتەوەیی، لەندەن ١٩٩٥، ل٤٠.

هەروەها، ئیسماعیل محەمەد، کەرکوک، لێکۆڵینەوە لە پێکهاتەی نەتەوەیی دانیشتووان، هەمان سەرچاوە پێشوو، ل٧٥.

٨- مەکتەبی توێژینەوەو لێکۆڵینەوەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان نەوتی کوردستانی عێراق، ل٢، ١٩٩٨، لێکۆڵینەوەی ژمارە (٣٢)، ل٣.

٩- لەتیف فاتیح فەرەج، کوردو کەرکوک، گۆڤاری پەیڤین، ژمارە (٢)ساڵی ١٩٩٧، سلێمانی، ل٨١-٨٣.

١٠- تەماشای چیا بکە، گواستنەوەی ناوچە سنووریبیەکانی.. گۆڤاری سیاسەتی دەولی، ژمارە (٤) هەولێر، ل٢٠-٢١.

١١- خەلیل ئیسماعیل محەمەد، کەرکوک، لێکۆڵینەوە لە.. هەمان سەرچاوە، ل٧٧.

١٢- تەماشای شاکر قەسباک بکە، عێراق باکوور، چاپخانەی شەفیق، بەغدا، ١٩٧٣، ل١٣٥.

هەروەها: فەیسەڵ دەباغ، کوردو کەمە نەتەوەکانی تر لەسەر ژمێری ١٩٧٧دا بەشی دووەم چاپخانەی رۆشنبیری هەولێری، ١٩٩٩، ل٤٠-٤١.

١٣- خەلیل ئیسماعیل محەمەدو چەند کەسێکی دیکە، سیاسەتی تەعریب لە هەرێمی کوردستانی عێراق، هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٠.

14- S.M. Rasool, Destrnetion of National, By H. Zahowi. and L. Rash-

id, U.S.A. 1995, P.P. 111-134.

١٥- تەماشای، نوری تاڵەبانی بکە، هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل٦٨-٧١.

١٦- تەماشای ئازاد شێخانی بکە، تەوەرەو ڕێچکە جوگرافییەکانی تەعریب کردنی کەرکوک، ڕۆژنامەی (خەبات) هەولێر بەرواری ٢٠/٩/٢٠٠٢ .

* ئەم بابەتە لەلایەن (هاوژین عومەر)ەوە وەرگێڕدراوە لە زمانی بە عەرەبییەوە.

الأحزمة (العربية) حول مدينة كركوك

بەناوی خودای گەورەو میهرەبان

بۆ/ سەرجەم سریەکان

بابەت/ پشتێنەی سنووری

نووسراوی سەرکردایەتی فەیلەقی ٤ زۆر نهێنی ٥٧١٦ لە ٢١ی ئابی ١٩٨٣ پێگەیەندراو پێمان بەنووسراوی ل٤٢٤ زۆر نهێنی ٢٦٨٦ لە ٢٣ی ئابی ١٩٨٣.

بوونی دانیشتووان لە پشتێنەی سنووری قەدەغەکراوەو هەر بوونێک لەو ناوچەیە هەبێ بەهێز چارەسەر دەکرێ. کاری پێویست ئەنجام بدرێ.

زۆر نهێنی

رائید

نوری محمد سالح

ع/ امر ف ه ل - ٩١

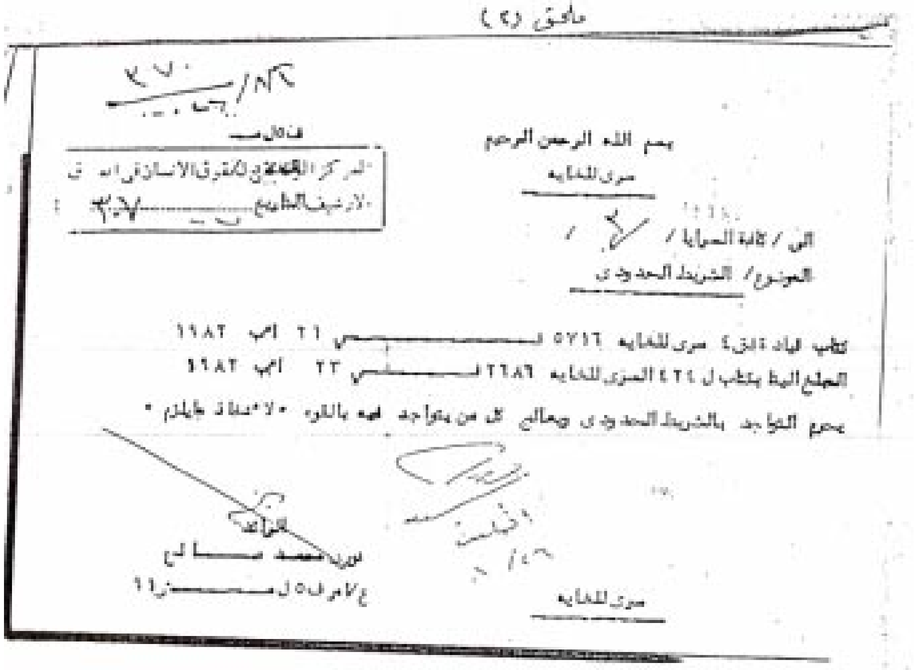
ملحق (٢)

بسم الله الرحمن الرحيم

سري للغاية

الى / كافة السرايا /

الموضوع / الشريط الحدودي

كتاب قيادة الفق ٤ سري للغاية ٥٧١٦ في ٢١ آب ١٩٨٣

الحق الحق بكتاب ل ٤٢٤ السري للغاية ٢٦٨٦ في ٢٣ آب ١٩٨٣

يمنع التواجد بالشريط الحدودي ويعالج كل من يتواجد فيه بالقوة ٠ لاتخاذ مايلزم ٠

الرائد

نوري محمد صالح

ع/ امر ف ٥ ل ٩١

سري للغاية

الوثيقة رقم (١٨)

بەناوی خودای گەورەو میهرەبان

بەڕێز ئەمینداری لقی کەرکوکی حزبی سەرکردەی بەڕێز....

سلاوی ریزو پێزانین

م/ دابینکردنی زەوی کشتوکاڵی

بەهۆی ئارەزووی ئەندامانی خێڵی (البومفرج) کە ناویان لە لیستی هاوپێچ هاتووە بۆ نیشتەجێ بوون و دروستکردنی ئۆردوگایەک لەناوچەی (کتکە)ی سەر بەناحیەی ئاڵتن کۆپری بۆیان بۆ بەدەنگەوە هاتنی رێنماییەکانی سەرکردایەتی لێهاتوومان و لەسەرووی هەموویانەوە سەرکردەی بەڕێز سەرۆک سەدام حوسێن (خوا بیپارێزێ) لەپێناو زیادکردنی رێژەی دانیشتووانی عەرەب و زامنکردنی پشتێنەی ئەمنی شاری کەرکوک.

تکایە رەزامەندی بفەرموون لەسەر دابینکردنی زەوی کشتوکاڵی بۆیان لە ناوچەی (کتکە)ی ناحیەی ئاڵتن کۆپری و ئەوان ئامادەن بەبەردەوامی لە ناوچەکە نیشتەجێ بن و هەموو ئەوەی لێشیان داوا دەکرێ جێبەجێی بکەن.

لەگەڵ ریزو سوپاسمان

بەناوی خودای گەورەو میهرەبان

کۆماری عێراق

(زۆر نهێنی)

پارێزگای تەئمیم

بەشی زانیاری دانیشتووان

ژمارە/ ٣٤٨

بەروار ٢/٣/٢٠٠٠

بسم الله الرحمن الرحيم

سري

محافظة التأميم
مديرية الشؤون الداخلية
شعبة المعلومات السكانية
العدد/ ١٠٢١٨
التاريخ/ ٨/١/٢٠٠١

الى/ مكتب [illegible] الرفاق [illegible]

م/ [illegible]

نرجو التفضل بالاطلاع وعرض ما يلي:

١- كتاب لجنة الشمال سري للغاية وبختم خاص ١٦٤ في ١٣/١/١٩٩٩ المتضمن منع عقود الفلاحين من غير العرب المشمولين بالعقود الزراعية الى محافظتنا وفق القرار ٤٤ لسنة ١٩٨٦ الكريم بتكوين تجمعات سكنية وغالبيتهم من الموظفين ولا يمكن الاعتماد عليهم في تشكيل الفرق الحزبية حيث حدثت الاحداث الطارئة من قبلنا في حينها وتم فسخ العديد من العقود الزراعية .

٢- لكثرة الراغبين من الموظفين بالتعاقد على الاراضي الزراعية و [illegible] [illegible] لذلك نقترح الضوابط على ما يلي:

أ- ان يكون المتعاقد [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ب- ان يكون المتعاقد من غير منتسبي دوائر الدولة المدنيين و العسكريين.

ج- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

د- ان يكون المرشح منتسبا [illegible] [illegible] [illegible].

هـ- ان يكون المرشح [illegible] [illegible].

و- عدم التصرف بالمساحات المشمولة بالقرار المذكور مع نقل [illegible] [illegible] الى القسم المخصص لاسكان المتعاقد.

تفضلكم مع التقدير .

[illegible]

رئيس [illegible] عبد [illegible]

[illegible]

بۆ بەڕێوەبەرایەتی کشتوکاڵی تەئمیم
بابەت/ پارچە کشتوکاڵییەکان

هاوپێچ «لیستێک بەژمارەی ئەو پارچە زەویە کشتوکاڵیانەی دەکەونە نێو پشتێنەی ئەمنی پارێزگای کەرکوک و شمولی دابەشکردن ناکەن بەسەر خێڵە بە عەرەبکان» بۆ پلانی لیژنەی باکوور تکایە رای خۆتان دیار بکەن و ئاگادارمان بکەنەوە.

(زۆر نهێنی)

لیوای روکن
نەوفل ئیسماعیل خضر
پارێزگاری تەئمیم
٢٠٠٠/٢/١١

وثيقة رقم (٦)

بسم الله الرحمن الرحيم

السيد أمين سر فرع كركوك للحزب القائد المحترم ...

تحية تقدير واحترام//

م / تخصيص أراضي زراعية

لرغبة أفراد عشيرة (البو مفرج) والمدرجة أسمائهم في القائمة المرفقة طيا للسكن وبناء مجمع لهم في منطقة (كتكه) التابعة لناحية التون كوبري، تجاوبا مع توجيهات قيادتنا الحكيمة وعلى رأسها القائد الرمز السيد الرئيس صدام حسين (حفظه الله ورعاه) في زيادة الكثافة السكانية العربية وتأمين الحزام الأمني لمدينة كركوك. يرجى التفضل بالموافقة على تخصيص أراضي زراعية لهم في منطقة (كتكه) ضمن ناحية التون كوبري وأنهم على استعداد تام للسكن الدائم وتنفيذ كل ما هو مطلوب منهم.

ولكم فائق الشكر والتقدير ...

المرفقات

قائمة بأسماء الفلاحين

المستدعي

حسن محمد عبدال المفرجي

محافظة التأميم / ناحية الرشاد

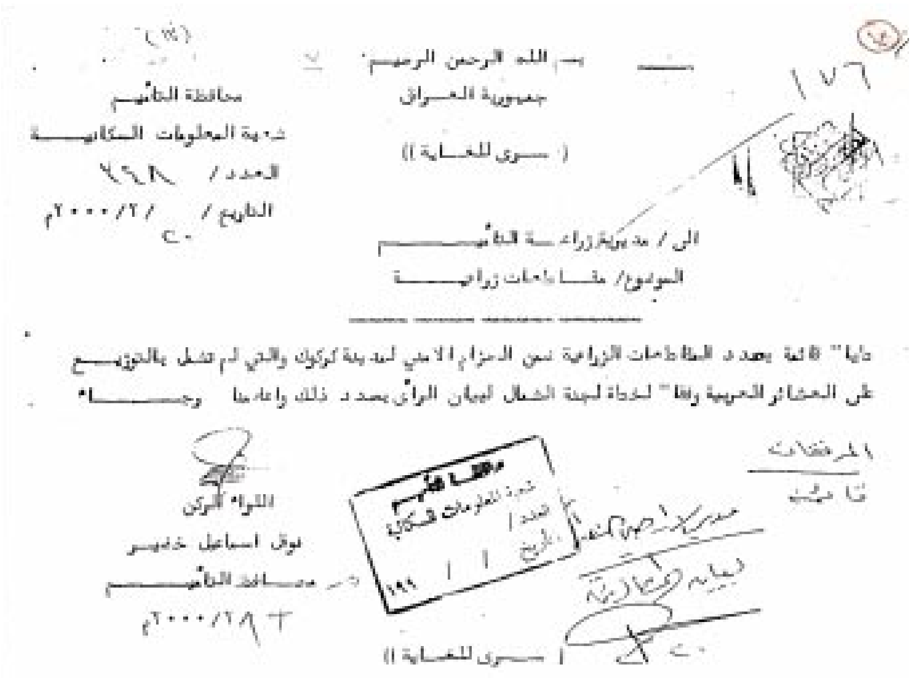

بسم الله الرحمن الرحيم

جمهورية العراق

(سري للغاية))

محافظة التأميم

شعبة المعلومات السكانية

العدد / ٢٦٨

التاريخ / / ٢ / ٢٠٠٠م

الى / مديرية زراعة التأميم

الموضوع/ مقاطعات زراعية

طيا" قائمة بصدد المقاطعات الزراعية ضمن الحزام الامني لمدينة كركوك والتي لم تشمل بالتوزيع على العشائر العربية وفقا" لخطة لجنة الشمال لبيان الرأي بصدد ذلك واعلامنا رجاء

المرفقات
قائمة

اللواء الركن
نوفل اسماعيل خضير
محافظ التأميم
٢٠٠٠/٢/٩م

محافظة التأميم
شعبة المعلومات السكانية
العدد /
التاريخ / / / ١٩٩

(سري للغاية))